TARIXIY XOTIRA VA BADIIY QISMAT UYG‘UNLIGI: NAIM KARIMOVNING ADABIY-ESTETIK TAFAKKURI

Jamoldinova Gulchehra Shuhratjon qizi
Farg‘ona davlat universiteti
Filologiya va tillarni o‘qitish (o‘zbek tili) yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Maqolada akademik Naim Karimovning adabiy-estetik qarashlari, tarixiy jarayonni badiiy qismat bilan bog‘lab talqin etish tamoyili, biografik yondashuv va arxiv manbalariga tayanish xususiyatlari yoritiladi. Olimning Cho‘lpon, Oybek, Hamid Olimjon va Maqsud Shayxzoda haqidagi izlanishlari misolida tarixiy haqiqat bilan estetik bahoni uyg‘unlashtirish mahorati tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Naim Karimov, adabiy-estetik tafakkur, tarixiy jarayon, biografik metod, adabiy tanqid, tarixiy xotira, Cho‘lpon, arxiv manbasi.

Annotation: The article examines Naim Karimov’s literary-aesthetic views, his interpretation of literature in relation to historical processes, his biographical method and reliance on archival sources. His studies of Cholpon, Oybek, Hamid Olimjon and Maqsud Shayxzoda are used to show the unity of historical truth and aesthetic evaluation.

Keywords: Naim Karimov, literary-aesthetic thought, historical process, biographical method, literary criticism, historical memory, archival source.

Аннотация: В статье рассматриваются литературно-эстетические взгляды Наима Каримова, историко-биографический подход и опора на архивные источники. На материале исследований Чулпана, Айбека, Хамида Алимджана и Максуда Шейхзаде раскрывается сочетание исторической достоверности и эстетической оценки.

Ключевые слова: Наим Каримов, литературно-эстетическое мышление, исторический процесс, биографический метод, литературная критика, историческая память, архив.

O‘zbek adabiyotshunosligida Naim Karimov ilmiy faoliyati XX asr adabiy jarayonini tarixiy voqelik, ijodkor shaxsiyati va badiiy asar birligi asosida anglashga qaratilgani bilan ajralib turadi. Olim adabiy hodisani faqat matn doirasida emas, balki uni tug‘dirgan davr, mafkuraviy muhit va ijodkorning hayotiy tajribasi bilan bog‘liq holda talqin qiladi. Tadqiqotlarda uning bir asrdan ortiq o‘zbek adabiy voqeligidagi jarayonlarni yaxlit ko‘ra olish, birlamchi hujjatlarni tekshirish va faktlarni qiyosiy o‘rganish qobiliyati alohida qayd etiladi [3. 8].

Naim Karimovning adabiy-estetik qarashlarida tarixiy xotira markaziy o‘rin egallaydi. U adabiyot tarixini sanalar va asarlar ketma-ketligi emas, millatning

ma’naviy tajribasi hamda ijodkorlar qismati mujassam bo‘lgan tirik jarayon sifatida tushunadi. “Adabiyot va tarixiy jarayon” kitobidagi maqolalarda tarix haqiqatiga badiiy asar prizmasidan qaralib, turli davr va shaxslar taqdiri orqali XX asrning murakkab manzarasi tiklanadi [3. 9].

Olim metodida arxiv hujjatlari alohida ahamiyatga ega. Cho‘lpon, Oybek, Maqsud Shayxzoda, Usmon Nosir va boshqa ijodkorlar hayotini tadqiq etishda u davlat va shaxsiy arxivlardagi ko‘plab manbalarni ilmiy muomalaga olib kirdi. Ayniqsa, qatag‘on davri adabiy-madaniy muhitini yoritishda ilgari ochiq aytilmagan ma’lumotlarni izlab topishi adabiyot tarixidagi noaniqliklarga oydinlik kiritdi [3. 40–41]. Shu jihatdan Naim Karimov uchun adabiyotshunoslik mavjud qarashlarni takrorlash emas, tarixiy haqiqatni dalillar asosida qayta tiklash vositasidir.

Naim Karimovning Cho‘lpon shaxsiyati va ijodiga munosabati uning biografik-estetik metodini yaqqol namoyon etadi. “Cho‘lpon” ma’rifiy romanini yaratishda olim uzoq yillar arxiv hujjatlari, zamondoshlar xotiralari va shoirning hayot yo‘liga oid manbalarni yig‘di. Natijada ijodkor merosi uning shaxsiy qismati va davrning ijtimoiy-siyosiy ziddiyatlari bilan birgalikda yoritildi. Tarjimai hol bu yerda oddiy ma’lumotlar yig‘indisi emas, asarlarning ruhiy manbalarini tushuntiradigan ilmiy kalit vazifasini bajaradi.

Olimning ilmiy qarashlarida xolislik, samimiyat va san’atkor shaxsiga hurmat muhim estetik mezon sifatida ko‘rinadi. Naim Karimov ijodini o‘rgangan tadqiqotlarda uning adabiy jarayon bilan hamnafas yashashi, har bir asarga alohida e’tibor bilan qarashi va bahoda to‘g‘riso‘zlikni saqlashi ta’kidlanadi [3. 63]. Bu xususiyat Cho‘lpon, Hamid Olimjon va Oybek haqidagi yirik tadqiqotlarda ayniqsa yorqin namoyon bo‘ladi.

Naim Karimov adabiy muhitni ham tizimli o‘rganadi. Toshkent adabiy muhiti haqidagi izlanishlarida u mashhur ijodkorlar bilangina cheklanmay, kam o‘rganilgan shoir va ma’rifatparvarlar faoliyatini ham manbalar asosida tiklaydi. Tadqiqotchilar olimning adabiy merosdagi yangilanishlarni qiyosiy-tipologik, biografik va sotsiologik usullar yordamida o‘rganganini qayd etadilar [2. 83]. Bu yondashuv alohida ijodkor tahlilidan butun bir davrning madaniy xotirasini qayta yaratishga tomon kengayadi.

Naim Karimovning ilmiy uslubida adabiy portret yaratish san’ati ham muhim. Hamid Olimjon, Oybek, Maqsud Shayxzoda, Mirtemir va Usmon Nosirga bag‘ishlangan tadqiqotlarda fakt ijodkorning ruhiy dunyosi, xarakteri va badiiy izlanishlari bilan bog‘lanadi. Baxtiyor Nazarov Naim Karimovni yuksak ilmiy-estetik didga ega munaqqid sifatida baholab, uning yirik adiblar haqidagi tadqiqotlarida asar tahlili bilangina cheklanmay, ijodiy laboratoriyaga chuqur kirib borishini ta’kidlagan [4. 3–9].

Bugungi filologik ta’lim uchun bu tajriba muhimdir. Naim Karimov talabaning manbaga suyanishi, faktni tekshirishi, biografik ma’lumotni badiiy asar bilan bog‘lashi

va tarixiy sharoitning adabiy jarayonga ta’sirini anglashiga yordam beradi. Raqamli muhitda tayyor va tekshirilmagan ma’lumotlar tez tarqalayotgan bir paytda arxiv hujjati, xotira, matbuot materiali hamda badiiy matnni qiyoslab ishlash odati ayniqsa dolzarbdir.

Xulosa qilib aytganda, Naim Karimovning adabiy-estetik tafakkuri tarixiy xotira, hujjatlilik, biografik tahlil va estetik bahoning uyg‘unligiga asoslanadi. Uning ilmiy merosi ko‘plab ijodkorlar hayoti va ijodini yangicha anglashga, qatag‘on davri adabiy haqiqatlarini tiklashga hamda o‘zbek adabiyoti tarixining noma’lum sahifalarini ilmiy muomalaga kiritishga xizmat qildi. Shu bois olim qarashlari yosh filologning ilmiy halolligi, manbaga sodiqligi va mustaqil estetik baho ko‘nikmasini rivojlantirish uchun ham muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov N. Adabiyot va tarixiy jarayon. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2013. – 444 b.
2. Azimjonova Sh. Adabiy-tarixiy jarayon va Toshkent adabiy muhiti // Filologiya va pedagogika. – 2025. – № 9 (13). – B. 82–84.
3. Qalandarova I.H. Naim Karimovning “Adabiyot va tarixiy jarayon” kitobidagi maqolalarda adabiyotshunoslik masalalari talqini: bitiruv malakaviy ishi. – Urganch, 2019. – 69 b.
4. Nazarov B. Nozikta’b adabiyotshunos // O‘zbek tili va adabiyoti. – 2002. – № 6. – B. 3–9.
5. Karimov N. Istiqlolni uyg‘otgan shoir. – Toshkent: Ma’naviyat, 2000. – 240 b.
6. Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2008.
7. Karimov N. Cho‘lpon: ma’rifiy roman. – Toshkent: Sharq, 2003. – 464 b.